

UDK: 327(497.1)"1961"

Vzpostavljanje jugoslovanskih zunanjepolitičnih smernic in prva konferenca Gibanja neuvrščениh v Beogradu 1961

**Establishment of Yugoslav Foreign Policy and the First
Conference of the Non-Aligned Movement in Belgrade
1961**

Žiga Smolič

141

POVZETEK

Prispevek bo ob šestdesetletnici prve konference Gibanja neuvrščenih v Beogradu predstavil osrednji potek dogodkov, ki so vodili do organizacije prvega srečanja gibanja v Jugoslaviji leta 1961. Na tej poti je največji poudarek vezan na evolucijo jugoslovanske zunanje politike in diplomacije v obdobju po prekinitvi z informburojem leta 1948, pri čemer predstavlja nove politične smeri povezovanja z državami 'globalnega juga', predvsem z Egiptom in Indijo, kot osrednjima partnericama v tem projektu.

Ključne besede: Gibanje neuvrščenih, Jugoslavija, zunanja politika, Egipt, Prva konferenca Gibanja neuvrščenih, Beograd.

ABSTRACT

On the occasion of the 60th anniversary of the first conference of the Non-Aligned Movement in Belgrade, the paper will present the main course of events that led to the organization of the first meeting of the movement in Belgrade in 1961. On this path, the article concerns presentation of the new foreign policy directions of Yugoslavia after the year 1948, which includes integrations with the countries of the 'global south' - in particular Egypt and India, as key partners in this project.

Key words: Non-aligned movement, Yugoslavia, Foreign Policy, Egypt, First Conference of the Non-Aligned Movement in Belgrade 1961

UVODNA MISEL

Gibanje neuvrščenih je bilo v ideji vzpostavljeno kot globalna platforma, katere namen je bil, da v svoje vrste vključi čim večje število držav tako oklicanega 'tretjega sveta', ki so bile v kontekstu hladne vojne ozemeljsko, gospodarsko in politično podrejene osrednjim mednarodnim igralcem t. i. vzhodnega in zahodnega bloka. Tovrstna platforma je v namenu služila kot način povezovanja, s katerim so države, ki so tvorile večinsko svetovno populacijo, lahko uskladile svoje politične zahteve in skupaj nastopale v okviru Organizacije združenih narodov. Majhnim, tudi najbolj siromašnim državam, je to gibanje predstavljalo edino sredstvo, da dobijo svoj glas v mednarodni politiki. Tistim, ki so bile gospodarsko in zunanjepolitično bolje situirane, pa je gibanje omogočilo, da so znatno povečale svoj vpliv v mednarodni politiki in tako rekoč začele igrati zunanjepolitično igro, ki je bila v osnovi omogočena zgolj največjim državam. Prav prek tovrstnega povezovanja z državami »tretjega sveta« je Jugoslavija kot relativno majhna in nevplivna evropska država zgradila svoj pomemben zunanjepolitični položaj. Platforma se je poleg skupnih globalnih pozivov proti prekinitvi oboroževanja in ostalih napetostih hladne vojne – ki so v praksi v največji meri ogrožale prav varnost držav 'tretjega sveta' – vzpostavila tudi kot osrednje mednarodno prizorišče borbe proti kolonializmu, neokolonializmu, rasizmu in imperializmu.

Iniciativa, ki je iz jugoslovanske politično-zgodovinske perspektive potekala vse od sredine petdesetih let, do realizacije gibanja z prvo konferenco Gibanja neuvrščenih v Beogradu, 1. septembra 1961, je v največji meri temeljila predvsem na interesih jugoslovanske diplomacije. Na poti organizacije, vzpostavitve in delovanja gibanja se je Jugoslavija afirmirala kot globalni akter, kot država, ki se je v kontekstu hladne vojne izkazala ne zgolj kot osrednji pobudnik vzpostavitve omenjenega gibanja, temveč je v njem med celotnim obdobjem hladne vojne – za razliko od ostalih vidnejših članic – permanentno vzdrževala trdno pozicijo.

MED IDEALIZMOM IN PRAGMATIZMOM – ISKANJE TRDNIH ZUNANJEPOLITIČNIH SMERNIC

Zunanja politika Jugoslavije je v prvih letih temeljila na doktrinarnih marksističnih principih. Jugoslovanska diplomacija je bila v obdobju po vojni naravnana k povezovanju s komunisti in levimi skupinami, v tem interesu pa so bili diplomati v prenekaterih celo pripravljene ogroziti odnose z nekaterimi državami, s katerimi je imela Jugoslavija sicer interes po povezovanju. V obdobju do sredine petdesetih let je Jugoslavija prioriteto stremela k povezovanju z naborom tako oklicanih 'progresivnih držav', ki vse do polovice petdesetih let ni bil obsežen.

Kot nazoren primer neskladnosti političnega idealizma in pragmatizma v prvih letih jugoslovanske diplomacije lahko navedemo odnose z Egiptom. Jugoslavija si je dolgo prizadevala vzpostaviti trdne stike z Egiptom, kar je med drugim ovirala tudi kompleksna situacija ostankov političnih vplivov jugoslovanske kraljeve emigracije, ki se je tja zatekla ob kapitulacije Kraljevine Jugoslavije leta 1941.¹ Največje ovire pri vzpostavljanju trdnih meddržavnih odnosov pa so najverjetneje izhajale iz povezovanj s progresivnimi gibanji v Egiptu. Tudi po ureditvi diplomatskega provizorija se odnosi z Egiptom niso spremenili: januarja 1946 Egipt še vedno ni priznal Jugoslavije. Diplomata Ešref Badnjević, ki je bil naknadno obtožen sodelovanja s prepovedanimi komunističnimi skupinami v Egiptu in leta 1947 naprošen, da zapusti državo², je že po prvem pogovoru z egiptovskim ministrom za zunanje zadeve prišel do dokončnega zaključka: »/.../ iz vsakega odgovora se vidi, da je to minister neke kolonialne vlade /.../ To se je še posebej videlo v njegovem odgovoru glede do palestinskega vprašanja. Ta odgovor je dal, kot da mu prisluškuje lord Cambell, angleški ambasador.«³ Njegov naslednik Šahinpašić je na lastno roko svetoval egiptovskim komunistom. Ob novici priprav antikomunističnih akcij konec leta 1947 je komu-

1 Več glej: Pečar, Zdravko in Zagorac, Vera. Egipt. Dežela ljudstvo in revolucija. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1958; Klun, Albert. *Prekomarci v narodnoosvobodilni vojni*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.

2 Jakovina. Tvrdo. »Aktivna koegzistencija nesvrstane Jugoslavije«. *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*, ur. Sonja Biserko. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2017, 435.

3 Petrović, Vladimir. *Jugoslavija stupa na Bliski istok. Stvaranje jugoslovanske bliskoistočne politike 1946-1956*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2007, 42.

nistom svetoval umik v ilegalo in v Beograd prenesel prošnjo, da njihove interese podpre jugoslovanski tisk. Njegova kariera se je sicer končala leto dni pozneje, ko je z delom osebja pobegnil v Sovjetsko zvezo.⁴ Diplomatski lapsusi Jugoslavije v Egiptu so se nadaljevali tudi v leto 1952, ko je na mestu jugoslovanskega predstavnika v Egiptu deloval Nijaz Dizdarević. Med januarskimi demonstracijami v Kairu leta 1952 je bil celo aretiran, dva meseca pozneje pa kot drugi jugoslovanski predstavnik odstranjen iz Egipta.⁵

Ob tem pa lahko navedemo tudi primer Indije in obiska jugoslovanskih predstavnikov Vladimira Dedijera in Radovana Zogovića na drugem kongresu indijske Komunistične partije februarja 1948 v Kalkuti, kjer sta nagovarjala indijske komuniste, da začnejo z uporom proti premieru Jawaharlalu Nehruju⁶ – državniku, ki je nedolgo po tem postal eden izmed osrednjih partnerjev nove jugoslovanske zunanjepolitične usmeritve.

DIPLOMACIJA PO SPORU V INFORMBIROJU

Razmere po izključitvi iz Informacijskega biroja komunističnih partij nazorno strne nekdanji jugoslovanski diplomat Leo Mates: »Povsem jasno je, da v tej situaciji ni bilo govora o neuvrščeni /.../ Jugoslavija je bila v tem zgodovinskem trenutku neuvrščena, ker ni imela nikogar, s komer bi se uvrstila, da pri tem ne bi opustila nekatere principe in življenjske interese.«⁷ Prekinitev odnosov s Sovjetsko zvezo je usodno vplivala na spremembo ideološko rigidne zunanje politike: po prvotni fazi dezorientacije je bila Jugoslavija z vstopanjem v gospodarske, zatem vojne aranžmaje z ZDA, VB in Francijo, primorana v to, da poišče alternativne poti, s katerimi bi legitimirala svoj neobičajen položaj socialistične države izven sovjetskega lagerja. Ker se njeni voditelji niso bili pripravljene odreči aktivni vlogi ideologije v zunanji politiki, so iskali nove rešitve, ki so bile v začetku prav tako rigidne. Ne glede na deklarativno obsojanje imperializma se je Jugoslavija pospe-

---

4 Prav tam, 43.

5 Prav tam, 54.

6 Pirjevec, Jože. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011, 391; Jakovina, Aktivna koegzistencija.

7 Mates, Leo. *Mednarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*. Beograd: Izdavačko preduzeće Nolit, 1976, 120.

šeno integrirala v zahodni varnostni sistem z zaključevanjem političnega sporazuma z Grčijo in Turčijo.

V tem obdobju se tako postopno osnuje dvojna strategij, ki zaznamuje jugoslovansko zunanjepolitično delovanje skozi celotno nadaljnjo obdobje hladne vojne. V prvi vrsti je normalizacija odnosov s Sovjetsko zvezo zadevala to, da je Jugoslavija ne glede na približevanje Vzhodu vzdrževala dobre odnose z Zahodom, kar je postopno vodilo v politiko ravnovesja med obema blokoma, ki hitro postane ena izmed osrednjih karakteristik jugoslovanske zunanje politike.⁸ Druga pa zadeva povezovanje z državami 'tretjega sveta', blokovsko neopredeljenimi državami in afirmacije Jugoslavije kot vplivne države v mednarodnem prostoru, kar ni bilo enostavno: »Jugoslavija ni bila premožna država. /.../ Pospešena modernizacija in naložbe politike, ki je favorizirala gradnjo velikih sistemov, kot tudi vzpostavitev velike vojske, so naprezali jugoslovansko gospodarstvo, še neurejeno od uničujoče vojne. Ekonomska pomoč z Zahoda je olajševala situacijo, vendar ni omogočala veliko prostora za zunanjepolitično ekspanzijo.«⁹

Države, s katerimi se je povezovala Jugoslavija, so v prenekaterih primerih šele postajale suverene. Po razglasitvi neodvisnosti Libije in Egipta, leta 1956 sledijo Sudan, Maroko in Tunizija, leta 1957 Gana, 1958 Gvineja, Alžirija leta 1962, le v letu 1960 pa neodvisnost razglasi 15 afriških držav.¹⁰ V tem kontekstu je Jugoslavija vse glasneje zagovarjala emancipacijska gibanja ter borbo proti kolonializmu in rasizmu. In tako je, kot to opiše Tvrdo Jakobina, »politika, ki se je delala deloma iz nuje in je vključevala do takrat nezamisljivo oddaljene kraje in povezave z tistimi, katerih imen po vsej verjetnosti niso znali niti izgovoriti, postajala najbolj originalna in najbolj pomembna v jugoslovanski zunanji politiki /.../«¹¹ Tako lahko jugoslovansko obračanje k državam 'tretjega sveta' postavimo v periodo njihovega nastajanja.

---

8 Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija. Studije I dokumentarni prilogi*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010, 121.

9 Prav tam, 122.

10 Bogetić, *Nastanak I razvoj Pokreta nesvrstanih*, 14.

11 Jakobina. *Aktivna koegzistencija*, 439.

Nakaz novih smernic, ki jih lahko v danem obdobju tolmačimo kot zametke tega, kar bo v nadaljnjih letih postala jugoslovanska neuvrščena zunanja politika, lahko razberemo že v govoru Edvarda Kardelja, takratnega ministra za notranje zadeve na zasedanju Narodne skupščine decembra 1949:

Rad bi že v začetku povedal, da nova Jugoslavija nikogar ne ogroža, ne sodeluje v nobenem agresivnem bloku, ali razvija kakršnekoli hegemonistične tendence, niti ne namerava ekonomsko eksploatirati katerikoli narod. Glede tega ona (Jugoslavija) ni in ne more biti v kateremkoli imperialističnem bloku. Po eni strani lahko govorimo o imperialističnem karakterju delovanja Kominforma, ki pod zastavo socializma koristi imperialistična sredstva kot so – hegemonistične aspiracije, vsiljevanje svoje volje drugim narodom, ekonomska eksploatacija drugih narodov itd.¹²

Obdobje po izhodu iz informbiroja je v petdesetih letih Jugoslavijo vodilo v prenekatero pretrese, novosti in preizkušnje. Ekonomska situacija je v bila v začetku petdesetih let še vedno zelo težavna, leta 1952 pa je državo pretresla še četrta suša. Tega leta je nacionalni dohodek padel za 440 milijonov dolarjev.¹³ V tem obdobju je Jugoslavija vstopila v tako imenovani balkanski pakt, ki je poleg vojaško-političnega približevanja obetal tudi določeno razširitev zunanje trgovine z grškim in turškim trgov. Poleg – v skupnem seštevku – približno 100 milijonov dolarjev obsežnih trgovinskih sporazumov s Turčijo in Grčijo, je Jugoslavija cilj tovrstnega povezovanja videla predvsem v tem, da bi si v primeru izoliranega napada na Jugoslavijo lahko obetala vojno-strateško podporo atlantskega pakta, pri čemer ne bi prevzela nikakršnih lastnih obvez do NATA.¹⁴ Jugoslavija je med letoma 1948 in 1953 od Zahoda prejela več kot 250 milijonov dolarjev ekonomske pomoči. Le za leto 1954 pa je bilo predvidenih 60 milijonov dolarjev pomoči.¹⁵

---

12 Bogetić, Olivera in Bogetić, Dragan. *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*. Beograd: Export-press, 1981, 16.

13 Bekić. Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949–1955*. Zagreb: Globus, 1988, 488.

14 Prav tam, 495–497.

15 Prav tam, 597.

PRVO POTOVANJE 1954

Kot enega izmed nadaljnjih prelomnih dogodkov v vidiku novih zunanjepolitičnih smernic Jugoslavije lahko izpostavimo Titovo potovanje konec leta 1954 in v začetku leta 1955, ko je z *Galebom* obiskal Indijo, Burmo in Egipt. Ob vrnitvi z dvomesečnega potovanja 11. februarja 1955 je v svojem pozdravnem govoru pred stotisočglavo množico v Reki povedal sledeče:

Moram odkrito povedati, da teh držav nismo poznali tako kot bi jih morali. Nismo zadostno poznali niti njihovega trenutnega razvoja niti naporov, ki jih v tej smeri vlagajo, a tudi v splošno smo jih slabo poznali. Za nas je ta dvomesečni obisk v teh državah predstavljal nekakšno odkritje, saj smo v njih naleteli na popolnoma enako situacijo tej, ki je bila in ki je tudi danes v naši državi. /.../¹⁶

Na poti v Beograd se je Tito ustavil tudi v Karlovcu, kjer je sprejemni govor vseboval že nekoliko bolj romantizirane poglede na vzpostavljanje novih sodelovanj v Aziji, ob tem pa je nanizal tudi pragmatični vidik pomislekov, vezanih na neposredno gospodarsko povezovanje z novimi partnerskimi državami.

Skozi te prijateljske države nismo spoznali le njih, temveč dušo azijskih narodov, ki so zelo podobni našim narodom. /.../ Mi nismo prišli kot turisti, ampak z namenom, da opravimo izjemno težavno nalogo in na tej točki lahko povem, da smo se vrnil z neverjetno lepimi rezultati in veliko lekcijo za nas. /.../ Postajamo vse bolj industrijska država in razume se, da nam ni vseeno kako in kam bomo izvažali, s kom lahko vzpostavimo najbolj koristno izmenjavo svojih dobrin. To smo imeli v mislih in v tem smo vztrajali, da spoznamo njihove zmožnosti /.../¹⁷

Povezovanje z državami tretjega sveta v smeri gospodarskega sodelovanja je vsekakor predstavljalo dolgotrajni projekt. Še leta 1959 je statistika jugoslovanske materialne izmenjave s svetom izgledala sledeče: 60 % celotne blagovne izmenjave je Jugoslavija opravila z ZDA, Zahodno Evropo, Kanado in Avstralijo, 27 % z vzhodnoevropskimi državami in Kitajsko,

---

¹⁶ Prav tam, 675.

¹⁷ Prav tam, 675.

ter zgolj 13 % z državami 'tretjega sveta'.¹⁸ V navezavi na slabe gospodarske pogoje novoosvobojenih držav v kontekstu stabilnega jugoslovanskega gospodarskega povezovanja pa lahko dodamo še cinično opazko britanskega ambasadorja v Jugoslaviji, ki je enkrat po končani večerji navidezno naključno izprašal Aleša Beblerja: »Kaj vi izvažate v Burmo, kakšni so tam vaši interesi?' Na kar je Bebler nadobudno odgovoril, da so Jugoslovani zainteresirani za ideološko sodelovanje. 'A tako, vi izvažate ideje!' je komentiral ambasador z blago in neprikrito ironijo.«¹⁹

Nehru in Tito sta na srečanju govorila o nujnosti miroljubne koeksistence, sodeč po kateri morajo odnosi med državami temeljiti na enakopravnosti, priznavanju notranje suverenosti, neodvisnosti in nenapadanju. V pogovoru sta se zavzemala za aktivno politiko, ki bi si prizadevala za svetovni mir, in že v tem pogovoru zavračala možnost ustvarjanja nevtralnega bloka med Vzhodom in Zahodom.²⁰ Ob tem potovanju je bil Tito prvi evropski voditelj, ki je obiskal Indijo od njene osamosvojitve.²¹ Rezultat potovanja pa je v prvi vrsti zadeval napredovanje odnosov z Burmo. Burmanski voditelj U Nu ni bil pripravljen sprejemati vojne pomoči od velikih držav, je pa to sprejemal od Jugoslavije in Izraela. U Nu je Jugoslavijo obiskal leta 1955, le nekaj dni pred prvim obiskom indijskega premiera Nehruja.²²

V širšem obdobju po vrnitvi s potovanja se v Titovih nastopih drastično zaostri 'neuvrščena retorika'. V govoru v Beogradu po vrnitvi Tito jasno začrta smernice, h katerim bo v naslednjih letih stremela jugoslovanska zunanja politika. Vzpostavlja se terminologija in stavčni nastavki, ki so se v drugi polovici petdesetih let do konference v Beogradu dodobra zakoreninili v jugoslovanski politiki. *»Prav tisti narodi, ki so prešli tovrstne izkušnje se morajo izkazati kot graditelji miru in mirnega sodelovanja in koeksistence med narodi. Svet je danes razdeljen na dva bloka, vendar je sreča, ker*

---

18 Bogetić, Dragan. *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956–1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006, 9.

19 Prav tam, 494.

20 Mikuž, Metod. *Svet po vojni (1945–1957). Oris časa, v katerem živimo*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983, 260.

21 Jakovina. *Aktivna koegzistencija*, 441.

22 Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 732.

imamo poleg dveh blokov ogromno število ljudi in držav, ki razumejo, da to ni pravilna politika, /.../.«²³

Prve ideje po tovrstnem povezovanju s 'tretjim svetom' pa so že nekaj let starejše. Kot izpostavlja Bogetić, arhivski viri nakazujejo, da idejni arhitekt jugoslovanskega povezovanja – kot jedrne zunanjepolitične usmeritve – ni bil Josip Broz Tito, temveč Josip Đerđa. Ta se je navdušil nad idejo 'aktivne koeksistence' in osnovanjem tretje sile, ki bi delovala neodvisno od dveh blokov. Leta 1951 je ob vrnitvi iz Indije s temi idejami navdušil Edvarda Kardelja, ki se je dogovoril za sestanek z Josipom Brozom – Titom. A Đerđova ideja v začetku petdesetih let, ko je Jugoslavija od zahoda prejemala obsežno ekonomsko in vojno pomoč, ni naletela na plodna tla v Beogradu.²⁴ Kot zapiše Pirjevec, si je Tito pri tem vprašanju delil mnenje z Kočo Popović in Veljkom Mičunovićem in ni bil navdušen nad predlogom. Še konec leta 1951 je to komentiral: »Tretji tabor kot politična sila je nemogoč. Mogoče je samo, da socialistična deželja, kakršna je naša, sproti izkorišča nasprotja, ki nastajajo v enem in drugem taboru /.../.«²⁵ Indikator pozicioniranosti Jugoslavije med državami 'tretjega sveta', kot posledica jugoslovanskega prizadevanja po širitvi vplivne sfere, pa se kaže tudi število tujih študentov po štipendiranem programu, ki je leta 1951 znašal 4, leta 1961 pa že 1067 študentov.^{26 27}

JUGOSLAVIJA IN EGIPT – VRATA V GIBANJE NEUVRŠČENIH

Z letom 1953 je Jugoslavija postopno v vse večji meri nastopala kot uvoznik in kupec egiptovskega bombaža, v drugi smeri pa kot izvoznik industrijskih izdelkov in opreme za egiptovsko industrijo in promet. Raven prijateljskih odnosov med državama je močno narasla z zaostritvijo odnosov

23 Mates, Leo. *Mednarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, 129.

24 Bogetić, Dragan. »Jugoslavija i nesvrstanost. Prilog prevazilaženju predrasuda I stereotipa.« *Annales : anali za istrske in mediteranske študije*, 616.

25 Pirjevec, *Tito in tovariši*, 392.

26 Subotić, Jelena in Vučetić, Srdan. »Performing solidarity: whiteness and status-seeking«. *Journal of International Relations and Development*, 22 (2019), 722–743, 730.

27 »Povijest četvrtkom – Pokret nesvrstanih.« <https://www.youtube.com/watch?v=dD-NNV6Qfs8> (dostop: avgust 2021).

med Egiptom in Veliko Britanijo, kjer je Jugoslavija poleg izrazite podpore na mednarodnem nivoju, Egiptu – ki se je takrat prav zaradi zaostrenih odnosov z Veliko Britanijo soočal s težavami pri kupovanju orožja – dobavljala lastno orožje.²⁸ Prav to dejstvo je v največji meri bremenilo Britance. Prvi kontakti o prodaji jugoslovanskega orožja Egiptu so bili vzpostavljeni že maja 1953, egiptovska nabavna komisija pa je v Jugoslavijo prispela januarja 1954 in takrat z Jugoinportom sklenila dogovor v višini 1,1 milijona dolarjev vrednega nakupa orožja.²⁹

Že omenjeno zgroženost Velike Britanije glede Jugoslovanske prodaje orožja Egiptu, med angleškim embargom na prodajo orožja Egiptu, dobro nakaže izjava britanskega ambasadorja Maleta, ki je 24. avgusta na Bledu vztrajal, da Jugoslavija opusti zgoraj izpostavljeni dogovor o prodaji orožja Egiptu: »Če Anglija dostavlja orožje Jugoslaviji, ne bi bilo lepo od Jugoslavije, da presežke orožja podarja državi, da to orožje uporabi proti Veliki Britaniji.«³⁰

Obdobje naglega naraščanja egiptovsko-jugoslovanskih odnosov predstavlja tudi obdobje intenzivnega zaostrovanja odnosov med Egiptom ter Anglijo in Francijo. Naser se je postopno približeval Sovjetski zvezi, medtem ko je Zahod postopno že pripravljaj načine in načrte intervencij. Najprej je to zadevalo to, da se je s sovjetskim prodorom popolnoma podrla kontrolirana dobava oziroma uvoz orožja. Na primeru Egipta je Britance skrbelo tudi to, kdaj bo do podobnih ponudb in vzorcev delovanja prišlo v drugih arabskih državah.³¹

Na tem mestu pa je svojo vlogo odigrala tudi Jugoslavija. Tito je ob Hrušovem obisku leta 1955 zaskrbljeno izpostavljaj Naserjevo pomanjkanje zaveznikov. Hruščov je to komentiral: »Mi Naserja ne poznamo dobro /.../ No, on se zdaj drži dovolj dobro v odnosu do kolonizatorjev in ima naše simpatije /.../ pripravljeni smo mu pomagati, vendar mora biti naša pomoč

---

28 Pečar, Egipt, 430.

29 Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok*, 66

30 Prav tam, 67.

31 Prav tam, 108 – 110.

previdna, ker tako ko mu bomo začeli pomagati bodo oni skočili nanj.« Tito je dodal: »Mi smo prav tako nastopili previdno.«³² Sovjetsko delegacijo pa je med drugim prepričeval v začetek prodaje orožja Egiptu, da bi Naser tako lahko zaostрил svojo protiiperialistično držo.³³ Prvotna prizadevanja potrjuje tudi izjava Hruščova: »/.../ kadarkoli sva se s Titom dobila je zvesto branil Naserja in ga koval v zvezde. Vedno je govoril, da moramo pomagati Egiptu in imel je prav. Življenje ga je rodilo. In tudi glede drugih zadev smo poslušali Titove nasvete.«³⁴

Kardelj je med svojim obiskom v Londonu leta 1955 med drugim sugeriral, da lahko Jugoslavija izkoristi svoj vpliv na Egipt, da omehča Naserjeva protizahodna stališča in ga spodbudi k sprejemu pogajanj o rešitvi takratnega egiptovsko-izraelskega spora. Titovo posredovanje oziroma svetovanje Naserju pa ni izpolnilo angleških pričakovanj – predvsem glede gradnje asuanskega jezusa. Ta je predstavljal dolgo prioriteto v Egiptu, saj bi s projektom tako rekoč elektrificirali celotni Egipt. Sodeč po osnovnih dogovorih z Zahodom naj bi 200 milijonov dolarjev krila Svetovna banka, večino druge polovice pa bi prejeli v obliki finančne pomoči od ZDA in manjši – deset odstotni delež – od Velike Britanije.³⁵ Tito, ki naj bi med svojim obiskom Naserja približal Zahodu, je temu svetoval, da naj izkoristi sovjetske ponudbe pri financiranju gradnje Asuanskega jezusa z namenom, da bo s tem dobil boljše pogoje do ZDA in Velike Britanije. Pri čemer mu je tudi predlagal, da naj v tej igri ne vzame denarja od Sovjetov, ampak da to možnost koristi zgolj kot manipulacijo pri pogajanjih z Zahodom.³⁶

V tem kontekstu spomnimo na Naserjev intervju za *New York Times*, v katerem je na vprašanje, kdo je zanj največji državnik na svetu odgovoril: »Josip Broz Tito. On me je naučil, da krotko jagnje dve ovci sesa, on me je naučil, kako za svojo državo izkoristiti nasprotja med velesilama.«³⁷

---

32 Prav tam, 104.

33 Petrović, *Titova lična diplomatija*, 126.

34 Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok*, 122.

35 Za več glej: Pečar, *Egipt*, 246–252.

36 Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok*, 120–122.

37 Pirjevec, Jože. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011, 320.

Tito je ob obisku Naserja v polnosti podprl Naserjevo proti-britansko politiko in spodkopavanje britansko moderiranega bagdadskega pakta. Anthony Eden je jugoslovansko posredništvo dojel kot prevaro, njegov sekretar pa je zabeležil sledeč komentar: »Upam, da niti Roberts in nihče drug ne bo trpel teh stvari od Tita. V vsakem primeru pa je naš novi moto: za njih ni več denarja.«³⁸ Spodleteli poskus posredovanja angleških interesov v bližnjevzhodni krizi se v določeni perspektivi ne kaže kot naključje. Nedolgo po Kardeljevem obisku v Veliki Britaniji se je na Brionih z ameriškim državnim sekretarjem Johnom Fosterjem Dalesom srečal Josip Broz – Tito. Med srečanjem so se jasno nakazali razkoraki med ameriško in britansko bližnjevzhodno politiko, kar je Jugoslavija neposredno izkoristila z bolj samoglavim delovanjem v odnosu do britanskih pričakovanj posredništva z Egiptom.³⁹

PREDHODNA POVEZOVANJA 'TRETJIH DRŽAV' – VZORNI MODELI GIBANJA NEUVRŠČENIH

Kot prvo referenco ali zgled je Gibanje neuvrščenih v svojem nastajanju črpalo iz podpisa dogovora med indijskim premierjem Nehrujem in kitajskim predstavnikom Ču en-lajem, t. i. Panchashilav s petimi načeli koeksistence.⁴⁰ Osrednja referenca, ki je neposredno vplivala na naknadno oblikovanje Gibanja neuvrščenih pa predstavlja prva afro-azijska konferenca v Bandungu, ki je potekala med 18. in 24. aprilom 1955. Srečanja se je udeležilo 340 delegatov azijskih in afriških držav, ki so takrat predstavljale 55 odstotkov celotne svetovne populacije.⁴¹

Osrednji namen bandunške konference je zadeval politično samoodločbo, medsebojno spoštovanje državne suverenosti, princip o nenapadanjju in nevmešavanju v notranje zadeve, ter enakopravnost. Izpostavljene težave so bile osrednjega pomena za vse udeleženske konference, katerih

---

38 Petrović, *Titova lična diplomatija*, 127.

39 Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok*, 130.

40 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 36.

41 Mikuž, Metod. *Svet po vojni (1945–1957)*, 267.

večina je nedavno izšla izpod kolonialne oblasti.⁴² Kot zapiše Mates, je Jugoslavija zelo pozorno spremljala delo konference v Bandungu in preučila njene zaključke.⁴³ Bandung je tako odprl primer izpostavitve vprašanj dekolonizacije in miroljubne koeksistence kot načelo, po katerem naj bi se ravnale države v mednarodnih odnosih.⁴⁴ Ne glede na pomembnost te konference z vidika vzpostavitve Gibanja neuvrščenih, povezava med Bandungom in Gibanjem neuvrščenih ni tako jasna oziroma samoumevna in se ne bi mogla ustvariti brez zgodovinske oziroma politične konstrukcije.⁴⁵

NA PRELOMU PETDESETIH LET IN SREČANJE NA BRIONIH

Še isto leto po vrnitvi iz 'prvega potovanja', se pravi konec leta 1955, je Tito obiskal Egipt in Etiopijo. Ponovno potovanje je še nekoliko bolj nakazalo nove smernice jugoslovanske zunanje politike, na kar so se odzvali tudi ameriški diplomati, ki so to komentirali, da »/.../ imajo Jugoslovani težavo z dojetjem lastnih omejitev, razumeti, da niso velika sila. Ameriški konzul v Zagrebu Martindale je govoril, kako neumno je menjati zanesljivega zaveznika kot so ZDA za nezanesljive partnerje v Tretjem svetu.«⁴⁶

Tega mnenja pa niso bili le ameriški diplomati. Podobni pomisleki so prihajali tudi znotraj Jugoslavije, saj številni preprosto niso razumeli pomena povezovanja s tako oddaljenimi in gospodarsko slabo razvitimi državami Afrike in Azije. Nerazumevanja in neodobranja so prihajala tudi z drugih strani. Kot primer lahko navedemo komentar britanskega ambasadorja iz leta 1953: »Jugoslovanski voditelji še vedno vidijo prednost v vzdrževanju svojega antikolonialnega odnosa /.../ Vidijo se kot voditelji in mentorji skupine manjših držav, ki so se skoraj emancipirale ali tistih, ki so se od

---

42 »Bandung Conference (Asian-African Conference), 1955«. Office of the Historian. <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/bandung-conf> (dostop: avgust 2021)

43 Mates, Leo. *Mednarodni odnosi socialističke Jugoslavije*, 131.

44 Appadorai, A. »The Bandung Conference.« V: *India Quarterly*, 1955, 11(3), 207–235, 219–220.

45 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 36.

46 Prav tam.

kolonialnih in polkolonialnih statusov obrnile stran od zahodnega reakcionarnega kapitalizma in od nove moskovske tiranije.«⁴⁷

Srečanje t. i. velike trojice (Tita, Nehruja in Naserja) na Brionih 17. julija 1956 je bilo v jugoslovanskem prostoru in zgodovinopisju ničkolikokrat interpretirano kot prvi korak, prelom ali celo začetek Gibanja neuvrščениh, medtem ko mu lahko v svojem bistvu pripišemo zgolj simbolični pomen.⁴⁸ Kot to komentira Leo Mates, je šlo bolj za naključje, da se je Nehru ob vrnitvi iz Londona v Indijo zadržal v Jugoslaviji, kar se je poklopilo z Naserjevim obiskom.⁴⁹ Prehajanje ideoloških razlik med državniki, ki so se leta 1956 srečali na Brionih pa je nakazalo nadaljnji model povezovanja držav 'tretjega sveta' v okviru Gibanja neuvrščениh. V prvi točki lahko na tem primeru izpostavimo nasprotje v notranje in zunanjepolitični drži Josipa Broza Tita. Kot na to opozori Budimir Lončar, je zanimivo, da je notranjepolitično vztrajal v enopartijskemu sistemu, medtem ko se je zunanjepolitično zavzemal za demokratizacijo mednarodnih odnosov.⁵⁰

Jugoslavija si je pri tem srečanju prizadevala za čim bolj pompozno oziroma odmevno reakcijo sestanka v svetovnih medijih. Kot zapiše Jakovina, je bilo »to srečanje različno interpretirano v vsaki izmed udeleženih držav in tudi vsaka država je vanj pristopila z različnimi idejami in pričakovanji.«⁵¹ Nehru je bil očitno nezadovoljen nad veliko tiskovno konferenco, saj je srečanje tolmačil bolj kot prijateljski obisk in ne kot politično akcijo.⁵² Končni dokument pa je vendarle z vidika konkretnih tez zadeval sledeče: razoroževanje, sprejem Kitajske v ZN, glede vprašanja Palestine so državniki potrdili teze Bandunške konference, izrazitev simpatije do alžirskih prizadevanj po neodvisnosti, ter obsodba kolonializma.⁵³ Deklaracija, ki je bila s strani treh državnikov izdana na Brionih, je bila naknadno podprta tudi s strani

---

47 Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok*, 64–65.

48 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 39.

49 Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, 136.

50 Intervju z Budimirjem Lončarjem, 30. Avgust 2021. Posnetek intervjuja hrani avtor.

51 Jakovina. *Aktivna koegzistencija*, 445

52 »Povijest četvrtkom – Pokret nesvrstanih (1/3).« <https://youtu.be/gHmWL5ZGg8c> (dostop: avgust 2021)

53 Petrović, *Titova lična diplomatija*, 136.

ganskega predsednika Kvané Nkrumaha in indonezijskega predsednika Ahmeda Sukarna, ki prav tako spadata med ene izmed ključnih oseb pri zagonu Gibanja neuvrščenih.⁵⁴

Nesoglasja med tremi državniki so potekala tudi na nivoju pravkar omejnene deklaracije, ki je bila izdana v kontekstu tega srečanja. Tito in Naser sta bila ogorčena na Nehrujevim vztrajanjem po skrajšanju in popravkih teksta skupne izjave in nad njegovim prizadevanjem, da se oblaži vse teze, ki so obsojale politiko velikih sil. Na koncu sestanka je Nehru nasprotoval celo sami ideji izdaje Brionske deklaracije, kar je pojasnil z argumentom, da je svet preplavljen z 'inflacijo' deklaracij.⁵⁵

Brez dvoma pa je Tita in Nehruja najbolj zmotila Naserjeva nacionalizacija Sueškega kanala, neposredno ob njegovi vrnitvi iz Jugoslavije, česar ni omenil tekom srečanja na Brionih.⁵⁶ O refleksiji tega dogodka piše tudi takratni jugoslovanski veleposlanik v Moskvi Veljko Mičunović, ki je od Beograda dobil informacije, da Tito o nacionalizaciji Sueškega kanala ni vedel ničesar, medtem ko so predstavniki Velike Britanije in Francije v Moskvi na srečanjih nakazovali mnenja, da je bila Jugoslavija predhodno obveščena o tem dogajanju in da je Naserja povrh vsega tudi spodbujala v tej potezi.⁵⁷

Predhodno izpostavljene različne politične vizije treh državnikov, ki so se leta 1956 srečali na Brionih v kontekstu nadaljnjega razvoja Gibanja neuvrščenih ne moremo tolmačiti kot anomalije, temveč kot vzorec, ki je vztrajal skozi celotno delovanje Gibanja neuvrščenih tekom hladne vojne. V primeru Jugoslavije lahko v tem oziru trdimo celo to, da je ta temeljne principe neuvrščenosti, kot je 'miroljubna aktivna koeksistenca' zakoreninila tako globoko v lastno politično ideologijo, da so prenekateri ideološka odstopanja – z vidika toleriranja notranjih politik držav partneric – ki so bila konec štiridesetih in v začetku petdesetih let relativno ideološko sporna, postala

---

54 Jakovina, *Aktivna koegzistencija*, 446.

55 Bogetić, *Jugoslavija I nesvrstanost*, 617.

56 Prav tam, 618.

57 Mičunović, Veljko. *Moskovske godine 1956–1958*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1977, 117–119.

normalnost in skladna z ustaljenimi zunanjepolitičnimi nazori Jugoslavije. Nadvse široko zastavljena platforma pa je ustvarila pogoje, da so lahko v istem gibanju sodelovale tudi med seboj skrajno drugačne države, kot so Jugoslavija, Severna Koreja, Ciper, Saudska Arabija, Kuba itd.

Kot primer lahko na tej točki navedemo situacijo v Egiptu, le dva dni po koncu prvega srečanja Tita in Naserja. Slednji je namreč pred vojaško sodišče postavil 21 komunistov pod obtožbo vojaške zarote, pri čemer Tito ob sprejemu novice ni nastopil kritično do Naserjeve notranje politike in situacijo komentiral z naslednjimi besedami: »V zunanji politiki ni antikomunizma, v notranji pa je to popolnoma upravičeno. Če komunisti ne razumejo, kaj je interes nacije, ki se šele vlačí iz kolonialnega položaja, potem to niso komunisti, ampak goli agenti nekega političnega šefa.«⁵⁸

Sredina petdesetih let je postregla še z enim pomembnim razpletom dogodkov, in sicer normalizacijo odnosov s Sovjetsko zvezo, ki je Jugoslavijo ponesla v določene obrate zunanjepolitičnih strategij. Ne glede na to, da je bila še vedno vpeta v ekonomsko pomoč Zahoda in da so ladje s pšenico redno pristajale v reškem pristanišču, je v tem obdobju že mogoče zapaziti večjo kritičnost jugoslovanskih časopisov do ameriške zunanje politike in zaostrovanje jugoslovanske retorike v kontekstu obsodbe imperializmov in pristopanj do kolonialnih vprašanj. Obdobje privede do delne omilitve odnosov z Zahodom, leta 1954 pa se postopno ohlaja tudi umeščenost v že omenjeni Balkanski pakt, ki dokončno razpade na račun turško-grških trenj.⁵⁹ Ne glede na dobre obeti ob začetku normalizacije odnosov z SSSR je Jugoslavija doživela svojevrsten pretres z dogodki na Madžarskem jeseni leta 1956. Na tem primeru je razumela odvisno razmerje z Moskvo, in sicer da popolna prekinitev odnosov z Moskvo za nobeno državo vzhodnega bloka ni mogoča. S tem je tako rekoč razpadla iluzija predhodnih dogovarjanj s Hruščovom in Jugoslavija se je dobro zavedala lastnih omejitev v odnosu z Sovjetsko zvezo.⁶⁰

---

58 Petrović, *Jugoslavija stupa na Bliski istok*, 86.

59 Bekić, *Jugoslavija u hladnom ratu*, 735-741.

60 Jakovina, *Aktivna koegzistencija*, 448.

SNOVANJE GIBANJA NEUVRŠČENIH

Začetek šestdesetih let je bil v marsičem prelomen. V kontekstu hladne vojne se je situacija drastično zapletla že v prvem letu desetletja z zrušitvijo ameriškega letala U2 v Sovjetskem zračnem prostoru. Incident je izzval prekinitve predvidenega srečanja med ameriškim predsednikom Eisenhowerjem in Hruščovom v Parizu. V tem obdobju so poleg tega naraščale tudi tenzije med ZDA in Kubo, vojne pa so potekale v Angoli, Alžiriji in Vietnamu. Tako se je v okviru Združenih narodov zbrala iniciativa petih državnikov (Indonezija, Indija, Egipt, Gana in Jugoslavija) v prostorih jugoslovanske misije v Združenih narodih in sestavila poziv Generalni skupščini ZN, v katerem so zahtevali takojšnjo obnovo pogovorov med ZDA in Sovjetsko zvezo.⁶¹ Dejstva, da je vpliv omenjene iniciative zgolj simboličen, pa so se dodobra zavedali tudi njeni nosilci. Kot to komentira Budimir Lončar, so se te že ob samem začetku zavedali, da njihov poziv ne bo uslišal. Njen namen je bil zgolj to, da se nakaže volja oz. smer povezovanja 'Tretjih držav' znotraj Združenih narodov: da lahko večinska svetovna populacija soodloča pri snovanju globalne politike in da to ni zgolj zadeva velikih sil.⁶²

Končni preboj pri snovanju Gibanja neuvrščenih je nakazalo Titovo 72-dnevno potovanje okrog Afrike leta 1961, ki se je v tajnih dokumentih poimenovalo 'Operacija diamant!'.⁶³ Titova pot z *Galebom* v Gano, Togo, Liberijo, Gvinejo, Mali, Maroko, Tunizijo in ZAR, se je začela 14. februarja v spremstvu 4. vojnih ladij s skupno 1200 mornarji, tremi avioni, in več kot 100 spremljajočimi uradniki.⁶⁴ »Jutri se bo brazda Galeba zopet zarezala v plave gladine svetovnih morij. Predsednik Tito in njegovi sodelavci bodo znova krenili na dolgo pot, ki jih bo pripeljala v države zahodne in severne Afrike. Krenili bodo na potovanje kot odposlanci vse zmagovitejše ideje miroljubne koeksistence, ideje mednarodnega sodelovanja v cilju ustvarjanja miru /.../«⁶⁵

---

61 Mates, *Beogradska konferenca*, 8 – 9.

62 Intervju z Budimirjem Lončarjem. Posneto 30. Avgusta 2021 v Preko. Intervju hrani avtor.

63 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 41.

64 »Pot predsednika Tita.« *Delo*, 17. februar 1961.

65 »Poslanstvo miru in zblíževanja.« *Delo*, 13. februar 1961.

Tako je naslovnica časopisa Delo v prvem odstavku nasloвила Titovo pot okoli Afrike 13. februarja 1961. Ob tem dodajmo, da je šlo za najdaljše Titovo diplomatsko potovanje v njegovi karieri, sam odhod v Afriko, pa je, kot doda Jakovina, hitro nakazal, da namerava Jugoslavija zgraditi lastno 'afriško politiko', ki je ni bilo mogoče vklopiti v obstoječe kalupe. Pomisleke glede Titovega potovanja so imeli tudi Američani. Četudi je Tito pred odhodom takratnemu ameriškemu ambasadorju Carlu Rankinu zagotovil, da je namen turneje le zmanjševanje napetosti v svetu, je ta v svojem poročilu za State Department javil sledeče: »Predhodne izkušnje nam dajejo misliti, da bodo njegove izjave in postopki tam motivirani z drugačnimi razlogi, kot s skrbjo za dobrobit Afričanov«⁶⁶ In v določeni meri se zagotovo ni motil v svoji oceni. Titovo potovanje okoli Afrike se zdi kot del predhodnega načrta, sodeč po katerem je to tvorilo zadnjo veliko promocijo pred jugoslovanskim predlogom za sklic prve konference Gibanja neuvrščenih. Ob snovanju nove jugoslovanske 'afriške politike' lahko dodamo, da je ta v naslednjih letih izrazito napredovala. Dejstvo, da je Jugoslavija s številnimi afriškimi državami vzpostavila močno zaupljive odnose potrjujejo tudi ocene britanskega Foreign Officea, kjer je pojasnjeno, da je Jugoslavija z razlogom izpuščena iz njihovih poročil o 'komunistični aktivnosti v Afriki', saj so Jugoslovani v Afriki »zgradili tako privlačno sliko o sebi, da bi, če bi jih opisovali z isto barvo, kot opisujemo Ruse, Kitajce, Kubance itd., s tem bolj koristili Rusom in kampaniji, kot bi škodili Jugoslovanom. Več afriških vodij, posebej Nyerere ima visoko spoštovanje do Jugoslovanov in jih pogosto razumejo enake Izraelcem: dobronamerne, neuvrščene, proti kolonializmu.«⁶⁷

Ne glede na pompoznost vesti o Titovem potovanju, si je novica o odhodu delila naslovnice glavnine jugoslovanskih časopisov z novico o umoru Patricka Lumumbe v Kongu. Protesti ob umoru Lumumbe so tako rekoč potekali po celem svetu, vsekakor pa lahko opomnimo, da govorimo o enih največjih protestov v zgodovini Jugoslavije, pri čemer so le demonstracije proti vojni v Vietnamu – nekaj let pozneje – dosegle obseg teh protestov. Velika protestna zborovanja so potekala tudi v Ljubljani, Mariboru, Celju,

---

66 Jakovina. *Aktivna koegzistencija*, 451.

67 Jakovina, *Treća strana hladnom rata*, 48.

Kranju, Jesenicah, Radovljici, Tržiču, Škofji Loki, Krškem, Ptuju, Novi Gorici, Ajdovščini, Mokronogu, Mirne na Dolenjskem, in še bi lahko naštevati.⁶⁸

Nedolgo po Titovem odhodu so telegrafisti, neposredno iz *Galeba* poslali sporočila Nehruju, Nkrumahu in Sukarnu. S predlogom po organiziranju prve konference voditeljev držav 'tretjega sveta'. S tem se je izrisala tudi jasnejša predstava o namenu – ali vsaj delnem namenu – Titovega 72-dnevnega potovanja. Le Nehru je za potrditev potreboval krajši razmislek in dodatna pojasnila. Sprva je v pobudi videl zgolj razširjen sestanek petčlanskega srečanja v New Yorku iz leta 1960, njegovi zadržki pa so v prvi vrsti izhajali iz drugačne politične pozicije Indije v primerjavi z ostalimi državami 'tretjega sveta' – predvsem z vidika, da je šlo za drugo največjo državo na svetu, ki se takrat ni čutila neposredno ogroženo v okvirih hladne vojne. Poleg tega je Nehru novoosvobojene države razumel kot politično nestabilne tvorbe, ki zaradi svoje ekonomske zaostalosti niso zmožne ustvariti večjega koraka v organiziranju skupne vplivne sfere v mednarodni skupnosti.⁶⁹ Tito in Naser z organizacijo prve konference nista čakala na Nehrujevo potrditev in vabila državam pošiljala brez njegove potrditve, četudi sta trdila, da Nehru stoji za odločitvijo.⁷⁰ Ob Nehrujevem kolebanju je bila potrebna dodatna jugoslovanska intervencija, s katero si je prizadevalo prepričati indijskega premiera v udeležitev konference. Tako je poleti 1961 v New Delhi z ambasadorjem Dušanom Kvedrom odpotoval Aleš Bebler, da bi Nehruja skupaj prepričala v udeležbo konference.⁷¹

Z Naserjem je Tito o tem govoril neposredno, neposredno med njunim srečanjem v sklopu potovanja. Kot dodaja Jakovina, se je Tito zavedal, da za prepričanje številnih bližnjevzhodnih, azijskih in afriških držav nujno potrebuje predhodno privolitev Naserja in Nehruja. Predvsem brez Indije, ki je bila tako rekoč velika kot vse ostale države članice v gibanju skupaj, ideja o vzpostavitvi Gibanja neuvrščenih, ne bi mogla uspeti.⁷²

---

68 »Protestiramo, ker smo del vesti svobodoljubnega človeštva.« *Delo*, 16. februar 1961

69 Bogetič, *Jugoslavija I nesvrstanost*, 618.

70 »The era of non-alignment.« *The Non-Aligned Movement and the Cold War*, 26.

71 Za več glej: Bebler, *Čez drn in strn*, 232-233.

72 Bogetič, *Jugoslavija i nesvrstanost*, 618.

Zgoraj opisan potek dogodkov, ki jih poleg samega dejstva Titovega obiska osmih afriških držav in telegrama trem državnikom z neposrednim pozivom po organizaciji konference, jasno nakaže težo vloge, ki jo je Jugoslavija odigrala v prvih korakih vzpostavitve Gibanja neuvrščениh. Na koncu so države pobudnice sklenile kompromis, da se v Egiptu izvede pripravljalni sestanek na ministrskem nivoju. Jugoslovansko odposlanstvo v Kairu je vodil Koča Popović, sam sestanek pa je v grobem potekal v sklopu treh komitejev. Prvi, v katerem sta bila Koča Popović in takratni jugoslovanski ambasador v Egiptu Ratomir Dugonjić, je usklajeval osrednje cilje prve konference – ideje skupne politične aktivnosti in principe delovanja. Drugi komite se je ukvarjal z določitvijo kriterijev udeležbe, ter katere države naj se na konferenco povabi – jugoslovansko predstavništvo je tukaj pripadlo Dušanu Kvedru. Tretji komite pa imel nalogo, da določi čas in prostor prve konference, kjer je Jugoslavijo zastopal Budimir Lončar.⁷³

Zastopniki dvajsetih držav so na pripravljalnem sestanku določili Jugoslavijo kot gostiteljico konference in tudi datum 1. september, kar je bilo strateško organizirano tik pred zasedanjem Generalne skupščine ZN, da bi se tako okrepilo sporočilo, ki bi izšlo iz konference. Ne glede na pionirsko vlogo Jugoslavije ni bilo samoumevno, da se prvo srečanje Gibanja Neuvrščениh izvede v Beogradu. Zanimanje za gostitev prve konference sta izrazila tudi Egipt in Kuba – dodajmo, da je bila slednja tudi edina država, ki je strogo nasprotovala temu, da se konferenca izvede v Beogradu. Medtem ko je Egipt, že geografsko gledano, nudil bistveno bolj priročno lokacijo za večino potencialnih udeleženk konference, se pravi, afriških držav. Lončar je med pripravljalnim sestankom ostale udeleženke prepričal za izvedbo v Beogradu z argumentacijo: »*Potrebna nam je distanca od blokov. V Evropi se je vse začelo, tako moramo tam, kjer se je začelo rivalstvo in borba, da pokažemo, da mi predstavljamo alternativo.*«⁷⁴

Med pripravljenim sestankom so bili v štirih točkah določeni pogoji za pridružitve posameznih držav na konferenci: politika države mora temeljiti na miroljubni koeksistenci in nevmešavanju, podpirati morajo narodnoo-

73 Intervju z Budimirjem Lončarjem. Intervju hrani avtor.

74 Jakovina, Tvrdko. *Budimir Lončar. Od preka do vrha svijeta*. Zaprešić: Fraktura, 2020, 144.

svobodilno gibanje, ne smejo biti članice mednarodnih vojaških zvez, na svojem ozemlju ne smejo gostiti tujih vojaških oporišč. Poleg tega pa je bil sprejet tudi okvirni dnevni red konference.⁷⁵ Kot pripravljalni sestanek v Kairu komentira Budimir Lončar, so se predstavniki držav hitro zjasnili glede širših principov emancipacije od blokov hladne vojne, medtem ko je bilo definiranje konkretnih ukrepov oziroma akcij za reševanje spornih problemov težavnejše.⁷⁶

PRVA KONFERENCA GIBANJA NEUVRŠČENIH V BEOGRADU

V dnevih pred konferenco je prihajajoč dogodek prevzel jugoslovanski medijski prostor. V neposrednem obdobju pred konferenco je jugoslovanski propagandni ustroj poleg posredovanja informacij o nekaterih pozitivnih konferenci naklonjenih pisem in komentarjev tujega tiska vlagal velika prizadevanja tudi o informiranju državljanov o državah udeleženkah. S tem namenom je avgusta pred konferenco na primer izšla knjiga, posvečena neblokovskim državam z osnovnimi podatki o političnem, gospodarskem in družbenem življenju v državah udeleženkah.⁷⁷ Ne glede na to, da je v širšem obdobju – sploh šestdesetih in sedemdesetih let – časopisno poročanje o dogajanju iz obsežnega nabora držav 'tretjega sveta' predstavljalo močno vpeljana prakso, se je tovrstna aktivnost v obdobju neposredno pred srečanjem še drastično zaostрила.

Konference se je udeležilo 25 držav: Afganistan, Alžirija, Burma, Cejlon (Šri Lanka), Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Jemen, Jugoslavija, Ciper, Kongo, Kuba, Libanon, Mali, Maroko, Nepal, Saudska Arabija, Sudan, Tunizija, ZAR, ter države opazovalke iz Bolivije, Brazilije in Ekvadorja.⁷⁸ Operativo priprave konference v Beogradu je vodil Budimir Lončar, ki svojo vlogo opiše sledeče: »Potrebno je bilo preveriti kako druge države razmišljajo in kaj pričakujejo. Drugo, da predlagamo, kako naj bi

⁷⁵ Mikuž, *Svet po vojni (1958–1963)*, 214–215.

⁷⁶ Jakovina, *Budimir Lončar*, 143.

⁷⁷ »Izšla je knjiga, posvečena izvenblokovskim državam.« *Delo*, 24. avgust 1961.

⁷⁸ Mates, *Beogradska konferencija*, 3.

izgledala konferenca, kaj je realno in kaj ni. Tretje, kakšni so odnosi blokov do konkretnih zadev. Vodil sem diplomatsko operativo – dokumentacijo, prve osnutke, to je šlo vse skozi ministrstvo, kjer sem bil jaz na čelu te ekipe.«⁷⁹ Izgled Beograda, ki je bil posebej urejen za namen gostitve konference nazorno oriše naslednji prispevek:

Okrašeno mesto, praznično svečana podoba ulic in trgov priča, da je naše glavno mesto požrtvovalno izpolnilo zaupano mu veliko nalogo. Beograd je bil že sinoči v svetlobi tisočev žarometov. Na Trgu Marxa in Engelsa, za velikim vodometom, ki se preliva v pisanih barvah, je zažarel šestintrideset metrov visok obelisk, sestavljen iz svetlobnih teles, kot nekakšen simboličen svetilnik konference, na katerega vznožju so reliefi grbov držav, ki se bodo udeležile beograj-ske konference. Na strehi Doma sindikatov, v katerem sta sekretariat konference in center za tisk, pa je zažarelo šest velikih plamenic – simbolov naših šestih republik. Nič manj kako najožje mestno središče pa so razsvetlili tudi ostale dele mesta. Še posebej pa glavne vpadnice v mesto. Zlasti lep je bil sinoči pogled na osvetljeno palačo Zveznega izvršnega sveta pa na prostran park okrog nje.⁸⁰

Na ravnici Novega Beograda, na sotočju reke Save in Donave, se je za priložnost gostitve konference uredil tudi tako imenovani *Park prijateljstva*. Načrt parka je predpostavljal 14 hektarov površine, v osrednjem delu parka pa je bil predviden *Drevored miru*, ki bi ga zasadili voditelji držav: vsak državnik bi zasadil eno drevo, z dodano zastavo in spominsko ploščo z imenom države.⁸¹

V kontekstu sprejema in priprav pa lahko izpostavimo še dodatni simbolični vidik konference v Beogradu. Številni predstavniki, ki so bili v Beogradu sprejeti s polnimi častmi, so predstavljali države, ki so pravkar razglasile neodvisnost, se prav v tistem trenutku osvobajali kolonialnih grabežev imperialnih sil, ali celo predstavljali osvobodilno gibanje, ki se je še borilo s kolonialnim režimom.⁸² Beograd v času konference ni postal le središče

---

79 Intervju z Budimirjem Lončarjem, 30. avgust 2021. Posnetek intervjuja hrani avtor.

80 »Beograd je pripravljen za velike dni.« *Delo*, 31. avgust 1961, 2.

81 »Park prijateljstva.« *Delo*, 31. avgust 1961, 2.

82 *Mates, Beogradska konferencija*, 24.

velikega dela sveta, kjer se je vodila borba za ukinjanje kolonialnega sistema, neodvisnosti in enakopravnosti. V tem kontekstu moramo izpostaviti tudi simbolični tektonski rez v evropskem prostoru, saj je evropska država častno sprejela veliko število temnopoltih voditeljev še nedavno koloniziranih držav kot enakopravne državnike.

POTEK KONFERENCE

Dogajanje na konferenci je v določeni meri zadostilo ameriški nervozi ob njeni napovedi. Tito je namreč v svojem govoru na konferenci opravičil sovjetsko najavo po prekinitvi triletnega moratorija na nuklearne poskuse – sprejetega leta 1958.⁸³ Najhujšo reakcijo je to izzvalo prav od takratnega ameriškega ambasadorja Georgea Kennana, ki ga je izjava povrh vsega še dodatno presenetila, saj je bila naknadno dodana v Titov govor.⁸⁴ Kot je to komentiral takratni državni sekretar za zunanje zadeve Koča Popović v intervjuju z Aleksandrom Nenadovićem, je govor presenetil tudi njega: »Za odločitev, da se ne obsodi sovjetske eksplozije na dan otvoritve osnovitvenega srečanja neuvrščenih držav sploh nisem vedel; to je bilo naknadno, brez posvetovanja z Državnim sekretariatom za zunanje zadeve vneseno v Titov govor.«⁸⁵

Onkraj omenjenega, sicer presenetljivega pristopa do sovjetske prekinitve moratorija na nuklearne poskuse, so govori Tita in ostalih državnikov napovedovali tako rekoč megalomansko vlogo pravkar nastajajočega gibanja. Predvsem Titov govor – kar lahko sicer sledimo tudi v splošnem medijskem poročanju o tej tematiki – je na pleča gibanja polagal nalogo rešitve sveta. Po slavnostni dobrodošlici vsem udeležencem je sprva spomnil na iniciativo petih držav na 15. zasedanju Generalne skupščine OZN. »Na tem zasedanju so neangažirane države prvič močno manifestirale svojo pripravljenost, da se odločno zavzamejo za miroljubno in pravilno urejanje

---

83 Mates, *Beogradska konferencija*, 9; Za več glej: The Non-Aligned Movement and the Cold War, ur. Nataša Mišković, Harald Fischer-Tine in Nada Boškovska. New York: Routledge, 2017, 98-99.

84 Jakovina. *Aktivna koegzistencija*, 458.

85 Nenadović, Aleksandar. *Razgovori s Kočom*. Zagreb: Globus, 1989, 30.; »Koča Popović o obnovitvi eksplozij.« *Delo*, 1. september 1961, 2.

spornih mednarodnih vprašanj in da se ne sprijaznijo s tem, da bi se kdorkoli neodgovorno igral z usodo človeštva. /.../ Nihče ne more oporekati, da je tudi ta prva skupna akcija neangažiranih držav žela uspeh.«⁸⁶

Četudi je ta uspeh mišljen bolj na moralni, simbolični ravni kot z vidika konkretnih sprememb, do katerih naj bi pobuda privedla. Ob srečanju 25 neuvrščenih držav pa je vizija zmožnosti, ki jih je pripisal novonastalemu gibanju zgolj narasla.

Ko smo zbrani na teh konferenci, se zavedamo, da jemljemo nase veliko odgovornost pred miroljubnim svetom, ki po pravici upa, da bomo mi tukaj storili vse, da bi odvrnili nevarnost, ki visi nad človeštvom. Narodi vsega sveta pričakujejo, da bo od tod slišati enodušen in odločen glas proti vsemu, kar onemogoča mirno in ustvarjalno življenje ljudi na zemlji. /.../ sodim, da bomo storili veliko uslugo svetu, če bomo jasno in odločno opozorili na pot, ki vodi k pomirjenju na svetu, k svobodi in enakopravnosti ter miroljubnemu sodelovanju vseh narodov.⁸⁷

Tako pred konferenco kot tudi med njenim potekom, je pri Jugoslaviji, Indiji in nekaterih drugih bolj sredinsko naravnanih državah vztrajal strah, da bi se konferenca pretirano obrnila v t. i. 'ekstremistično' smer. V tem oziru govorimo predvsem o idejah in retoriki, ki bi se z vidika ciljev nastajajočega gibanja preveč obračale v prosovjetsko krilo, ali zgolj prevzele pretirano agresivno retoriko v kontekstu postkolonialnih vprašanj. V kontekstu slednjega je med konferenco afganistanski premier Daud prekinil govor in najavil, da bo njegova vlada priznala alžirske revolucionarje, kot legalne predstavnike Alžirije, kar so le nekaj dni pozneje storile tudi Jugoslavija, Gana in Kambodža.⁸⁸ Ob tem dodajmo, da sta bili med konferenco najbolj napadani predvsem Francija in Portugalska, jugoslovanske simpatije in pomoč alžirskim revolucionarjem pa niso predstavljale nikakršne skrivnosti. Ob tem lahko spomnimo na incident iz januarja 1958, ko sta dve franco-

---

86 »Pozdravni govor predsednika Tita.« *Delo*, 2. september 1961.

87 Prav tam.

88 Jakovina. *Aktivna koegzistencija*, 458.

ski vojni ladji ustavili jugoslovansko ladjo Slovenijo, pri čemer so francoske oblasti zasegle 150 ton orožja, ki je bilo namenjeno alžirskim upornikom.⁸⁹

Poleg pozivov k miroljubni globalni politiki, umiritvi napetosti hladne vojne, obsodbe kolonializma ter izražanja podpore novim državam, ki so se osvobajale iz kolonialnega primeža, je velik del konference zadeval tudi vprašanja ekonomske pravičnosti ter kljubovanju ekonomske neenakosti med državami sveta. Velik poudarek tej tematiki je med samo konferenco posvetil predvsem egiptovski predsednik Naser, ki je vztrajal v pozivu, da se morajo manj razvite države povezovati prav na tem področju – tako z vidika neposrednega gospodarskega sodelovanja kot tudi v okviru Združenih narodov.⁹⁰

V grobem je bila skupna naracija konference bistveno bolj 'prosovjetska' kot 'prozahodna', vendar vsekakor ne dovolj po pričakovanjih Moskve. Serija resolucij, ki so bile sprejete v času konference, so bile v marsičem nasprotno pričakovanjem, ki so jih od srečanja gojili Sovjeti. Kot primer lahko navedemo pričakovanje, da bodo države na konferenci izdale poziv za priznanje dveh nemških držav, kar je podprlo le 9 od 25. udeleženih držav.⁹¹

Države udeleženke so v sklopu konference izdale 'Deklaracijo voditeljev držav in vlad neblokovskih držav'. Deklaracija predstavlja zelo splošno zastavljene sklepe konference, ki v glavnini opozarjajo na nevarnosti hladne vojne, na nujne pozive k pogajanjem in njeni prekinitvi, težave kolonializma in postkolonializma, ter izpostavitve nujnosti spoštovanja notranje suverenosti vseh držav. Splošno zastavitev tez se v določeni meri opraviči v tretjem delu dokumenta, kjer je zapisano: »Zbrani voditelji držav in vlad neblokovskih držav na ponujajo konkretnih predlogov za reševanje vseh mednarodnih sporov, še posebej ne tistih med dvema blokoma.«⁹² V grobem pa jo lahko strnimo na tri dele. Prvo poglavje zadeva politične probleme,

89 Mikuž, *Svet po vojni (1958-1963)*, 20.

90 Mates, *Beogradska konferencija*, 12-13.

91 Jakovina, *Aktivna koegzistencija*, 458.

92 Blagojević, Momčilo. *Nesvrstani od Beograda do Beograda*. Beograd: Redakcija informativnih publikacija I servisa Tanjuga, 16.

ki ogrožajo svetovni mir – hladna vojna, delitev na bloke in imperialistične težnje, drugo se posveča družbenim problemom kot osrednjih vzvodov konfliktov in dominacije. Tretji del pa opredeljuje vlogo neuvrščenih držav v mednarodnih odnosih glede na specifične probleme.

Konferenca je med drugim rezultirala tudi z 'Izjavo o nevarnosti vojne in apel miru'. Dokument je bil z dodanim pismom nato osebno dostavljen Nikiti Hruščov v Moskvo, kamor sta odšla ganski voditelj Kwame Nkrumah in indijski premier Nehru, ter v Washington, kamor sta odpotovala egiptovski voditelj Naser in malijski Mobido Keita.⁹³ Ob primeru Keite, ki je po konferenci osebno dostavil pismo v Belo hišo, lahko dodamo, da gre za predstavnika države, ki je svojo neodvisnost prejela le dobro leto pred potekom konference v Beogradu. Kar potrjuje določene principe delovanja Gibanja v kontekstu notranjih hierarhij, saj so države, ne glede na raven svoje politične, gospodarske ali ozemeljskega ali populacijskega obsega, lahko v veliki meri pridobile zelo velik vpliv znotraj Gibanja zgolj na račun lastne angažiranosti.⁹⁴

Bogetić izpostavlja, da v nasprotovanju s prevladujočim mnenjem, beograjske konference ne moremo – v formalnem smislu – razumeti kot osnovalne konference Gibanja neuvrščenih. Številne afro-azijske države so v tistem momentu prejemale veliko ekonomsko, finančno in vojno pomoč, njihovi voditelji pa so izražali strah, da bi v primeru, če bi to gibanje nakažovalo formiranje tretjega bloka, to vodilo v direktno konfrontacijo z obstoječimi bloki. A se je ne glede na to ob intenzivnih procesih dekolonizacije in povečanjem novih držav, ki so se opredeljevale za neuvrščeno politiko to mnenje hitro spreminjalo.⁹⁵ Tako se dilema o smotrnosti formiranja Gibanja neuvrščenih razreši do druge konference v Kairu leta 1964. Tam pa se sicer pojavi drugačna dilema glede temeljnih vprašanj organizacije tega gibanja, in sicer: med Titovim konceptom univerzalizma in Sukarnovim konceptom regionalizma. Se pravi, ali bi gibanje v svoje vrste vključevalo

---

93 Blagojević, *Nesvrstani od Beograda do Beograda*, 14–23.

94 »Povijest četvrtkom – Pokret nesvrstanih (1/3).«

95 Bogetić, *Jugoslavija I nesvrstanost*, 619.

neuvrščene države ne glede na njihovo geografsko lokacijo, ali bi gibanje sprejemalo le države iz afro-azijskega prostora.⁹⁶

GIBANJE V LETIH PO PRVI KONFERENCI

Gibanja neuvrščenih ne moremo razumeti kot organizacije v klasičnem pomenu besede, saj bi to predpostavljalo, da ima določen statut, dokumentacijo, ki predpisuje specifična pravila delovanja in obveze, ki bi jih države članice morale izpolnjevati v sklopu svojega članstva. Ranko Petrović to opiše kot dinamično platformo polne enakopravnosti neuvrščenih držav, ki vključuje in predpostavlja pravico za obstoj in lastno določene značilnosti v notranjem razvoju in zunanji politiki. Državam članicam tako ni predpostavljena uniformirana drža, kar pomeni, da se v osnovi ne povezujejo na podlagi podobnosti v svojih ideoloških, političnih in ekonomskih nazorih.⁹⁷

Široko začrtana platforma je poleg širokih možnosti vključevanja najrazličnejših držav predpostavljala tudi številne ovire pri trajnem in nemotenem delovanju. Z drugo konferenco v Kairu leta 1964 so se zaostrile predhodno že obstoječe razlike med t. i. bolj 'radikalnimi državami' (Indonezija, Gana, Gvineja, Mali, Alžirija, Kuba in Kambodža) in 'nevtralnejšimi', kjer lahko kot primer navedemo Jugoslavijo in Indijo. Radikalnejše države so vztrajale na tezi 'ni koeksistence brez eksistence', češ da je najprej potrebno odstraniti kolonializem in neenakosti pred sobivanjem. Kot je to opisal Gvinejski voditelj Sekou Toure: obubožanost Azije in Afrike ne more pasivno živeti s tistimi iz bogatih držav. V tem kontekstu pa je bilo tudi Jugoslaviji pogosto očitano, da zaradi lastnega hitrega razvoja nima zadostnega posluha za težave držav v razvoju.⁹⁸

---

96 Bogetić, Dragan. »Sukob Titovog koncepta univerzalizma i Sukarnovog koncepta regionalizma na samitu nesvrstanih u Kairu 1964.« https://www.researchgate.net/publication/322346969_Sukob_Titovog_koncepta_univerzalizma_i_Sukarnovog_koncepta_regionalizma_na_Samitu_nesvrstanih_u_Kairu_1964 (dostop: avgust 2021).

97 Petrović, Ranko. *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet. Spoljna politika Jugoslavije 1945 – 1985*. Zagreb: Školska knjiga, 1985, 50.

98 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 52.

V obdobju po drugi konferenci, je sledila serija dogodkov, ki so destabilizirali dotedanje politike prenekaterih članic gibanja, kar je samo Gibanje neuvrščenih v drugi polovici šestdesetih let privedlo v določeno krizo. Med nekaterimi državami članicami so se začeli pojavljati pogovori o organizaciji drugega srečanja azijskih in afriških držav, tako oklicani Bandung 2. Po drugi strani se je vpeljevala tudi kubanska ideja o organizaciji trikontinentalne konference, na kateri bi se srečale izključno države Azije, Afrike in Latinske Amerike. V obeh predlogih organiziranja je prevladovala grožnja po izničenju novonastalega Gibanja neuvrščenih. Poleg tega sta oba primera v izhodiščni ideji izključevala Jugoslavijo, kot evropsko državo, s čimer je Jugoslaviji pretila grožnja po izgubi vplivne in dominantne mednarodne vloge, ki si jo je zgradila v okviru Gibanja neuvrščenih. Poleg pravkar omejenjene grožnje z obuditvijo drugih bolj regionalno zamejenih povezovanj, ali kubanskega predloga povezovanja držav treh kontinentov, je Gibanje v šestdesetih doživelo še vrsto drugih pretresov.⁹⁹

Številne novonastale države članice so v tem obdobju zapadle v ekonomske težave. Prenekateri osebnosti, ki so odigrale veliko vlogo pri vzpostavitvi gibanja, so v šestdesetih letih umrle, ali pa bile zgolj odstranjene z oblasti. Maja 1964, se pravi še pred konferenco v Kairu, je umrl Javaharlal Nehru, poleg tega pa so iz politične arene izginili še Ben Bella, Sukarno, Nkrumah in Keita.¹⁰⁰ Vsi ti pretresi so sicer drastično ogrozili prihodno naravo in sam obstoj gibanja, po drugi strani pa so hkrati še učvrstili in povečali vlogo Jugoslavije znotraj Gibanja. Izpostavljene težave so zaostrovale retoriko radikalnejših skupin v gibanju in aktualizirale potrebo po prevpraševanju same narave gibanja. Ob tem pa lahko izpostavimo tudi določena nesoglasja članic do Jugoslavije. Jugoslovanska 'nevtralistična' pozicija je pogosto privedla do določenih napadov s strani bolj radikalnih članic.¹⁰¹

Dodatni udarec je sledil leta 1967 z arabskim porazom v vojni z Izraelom, s čimer se je zatreslo ravnovesje pozicij nekaterih arabskih članic znotraj gibanja. Arabski poraz leta 1967 je popolnoma zlomil Naserjev duh, ki je

---

99 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 49.

100 Bogetić, *Nastanak I razvoj pokreta nesvrstanosti*, 42-43.

101 Jakovina, *Treća strana hladnog rata*, 57.

za nastalo situacijo – v kateri se je znašel Egipt po šestdnevni vojni – krivil neuvrščeno politiko. Tito se je v kontekstu posledic šestdnevne vojne udeležil srečanja držav članic Varšavskega pakta v Moskvi, kjer je govoril o tem, kako bi Jugoslavija lahko koordinirala svojo pomoč Arabcem z državami varšavskega pakta. Poleg jugoslovanskih pobud za mednarodno organizacijo pomoči poraženim arabskim državam in zagotovitve lastne pomoči arabskim državam, je bil v Kairo osebno poslan Koča Popović, kjer mu je Naser obupano zastavil vprašanje: »Ko stvari stojijo tako, ko so tako postrojene svetovne fronte, kakšen smisel ima ali sploh ima politika neuvrščenosti?«¹⁰²

Posledice izpostavljene šestdnevne vojne leta 1967 in Jomkipurske vojne leta 1973 sta med drugim privedle do enih izmed največjih jugoslovanskih solidarnostnih posredovanj: leta 1973 je bila, kot zapiše Jakovina, verjetno podana največja pomoč, ki jo je Tito, kadarkoli dal. Egiptu je bilo ob prošnji Sadata iz Jugoslavije poslanih 140 tankov s polno opremo, vključno z naboji.¹⁰³ V primeru šestdnevne vojne pa je Zvezni izvršni svet 17. junija 1967 sprejel odločitev, da se v Egipt hitro dostavi 30.000 ton koruze, 10.000 ton sladkorja, 1000 ton ribjih konzerv, 200 ton mleka v prahu, 500 ton sira, pol milijona parov obutve, kot tudi pomoč z zdravili in drugimi prehrabnimi proizvodi v manjših količinah. Ladja *Zaharia*, ki je izplula 30. junija je peljala 1500 ton moke, ladja *Aura* je 18. julija odpeljala 3.300 ton koruze, dva dni pozneje so ladje *Trifon*, *Jelsa*, *Crna Gora*, *Odigitrija* in *Tamnava* odpeljale 8800 ton koruze, 1.500 ton moke, 700 ton fižola, 5 ton sira, 100 ton loja. Sledile pa so še pošiljke 23. in 25. in 28. julija v katerih je bilo v Egipt odpeljanih 11200 ton koruze.¹⁰⁴ Naveden je zgolj prvi val pomoči Egiptu, medtem ko je – sicer v manjšem obsegu – podobna pomoč poslana tudi Siriji in Jordaniji.

---

102 Bogetić, Životić, *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat*, 139-141.

103 Jakovina, *Aktivna koegzistencija*, 478.

104 Bogetić, Životić, *Jugoslavija I arapsko-izraelski rat*, 182.

MISLITI JUGOSLOVANSKO NEUVRŠČENOST – DOPRINOSI IN PREIZKUŠNJE

Medtem ko je s tretjo konferenco v Lusaki Jugoslavija obnovila svojo relevantno vlogo v Gibanju neuvrščeni in pognala gibanje v začrtane smernice, je konec sedemdesetih let obetal nove krize gibanja. Z vidika jugoslovanske – recimo temu – 'nevtalistične' vizije gibanja je leto 1979 s kubanskim predsedovanjem gibanju še dodatno zaostri smernice, ter potenciralo predhodno že obstoječa trenja med Kubo in Jugoslavijo v okviru platforme.¹⁰⁵ Kubansko predsedovanje je prišlo do izraza tudi v primeru reakcije gibanja glede sovjetske invazije v Afganistanu. Jugoslavija je ob nastalem dogajanju vztrajala, da bi znotraj Gibanja organizirali posebno srečanje na ministrskem nivoju, z namenom, da se pripravi načrt, kako bi ob boku z dogajanjem obsodili Sovjetsko zvezo. Jugoslovanska iniciativa je bila neuspešna. V prvi meri je bilo to bistveno težje zaradi takratnega kubanskega predsedovanja gibanju, prav tako pa pri tem ni prejela niti podporo Indije.¹⁰⁶

Začetek osemdesetih let je Jugoslovansko pozicijo znotraj Gibanja neuvrščeni privedel še v dodatno preizkušnjo. Z začetkom iraško-iranske vojne leta 1980 se je pod preizkušnjo znašlo tako Gibanje neuvrščeni – ker je vojna potekala med dvema članicama – kot Jugoslavija, ki je v tem obdobju z Irakom sklepala širok nabor gospodarskih projektov.¹⁰⁷ Z drugimi besedami, Irak je v koncu sedemdesetih let in prvi polovici osemdesetih let, postal največje jugoslovansko gradbišče v tujini.¹⁰⁸ Medtem ko je pod raketami iraško-iranske vojne delalo več deset tisoč jugoslovanskih delavcev, se Jugoslavija ni bila pripravljena opredeliti in obsoditi iraške agresije. Na primeru gradbenih projektov v Iraku oziroma izpostavljenе periode pa lahko izpostavimo tudi vse večji problem slabe enotne koordinacije jugoslovanskih podjetij na tujih trgih in konkurenčnosti med samimi podjetji in republikami. Perioda osemdesetih let seveda odpira tudi probleme vse ostrejše

105 Več glej: Osolnik, *Jugoslavija v gibanju neuvrščeni*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1981, 55.

106 Jakovina. *Aktivna koegzistencija*, 470.

107 Za več glej: Lipušček, Uroš. *Iran proti Iranu*. Ljubljana: Založba Borec, 1982, 216-226.

108 Volfand, Jože. *Iraška srečanja*. Ljubljana: Založba Borec, 1985.

notranje ekonomske krize v Jugoslaviji, ki je svoje posledice odražala tudi v jugoslovanski vlogi znotraj Gibanju neuvrščenih in jugoslovanskih gospodarskih povezovanj z državami 'tretjega sveta'.¹⁰⁹

Ob šestdesetletnici prve konference neuvrščenih v Beogradu je prispevek orisal pot in vlogo Jugoslavije v gibanju. Ob tem ne pozabimo, da govorimo o še vedno aktivni platformi, ki je – navkljub velikemu številu držav članic – ob padcu berlinskega zidu izgubila svojo predhodno relevantnost. V okviru hladne vojne, lahko trdimo, kot to nakaže Bogetić, da je največji poraženec konca hladne vojne prav Jugoslavija, »/.../ *tista država, ki se je v največji meri zavzemala za blokovsko osvoboditev in končanjem hladnovojnih tenzij. Gledano v celoti, je Jugoslovanska diplomatska zgodovina delovala kot neprekinjeno zunanjepolitično tavanje in tehtanje med Zahodom in Vzhodom.*«¹¹⁰ V dani omejenosti pa je v križišču globalne politične nujnosti, vizij po osnovanju lastne zunanjepolitične arene, krepitve gospodarskih sodelovanj in solidarnosti osnovala zunanjepolitični konstrukt, ki Jugoslaviji ni zgolj pomagal preživeti hladne vojne, temveč se je prek njega tudi umestila v vrh svetovne politične arene. Jakovina v tem kontekstu navaja izjavo Zbignewa Brzezinskega, svetovalca predsednika Jimmyja Carterja, ki je dejal, da je »Jugoslavija poleg ZDA in SSSR, edina država, ki se je afirmirala kot faktor na globalnem nivoju.«¹¹¹

Vendarle pa jugoslovanskega povezovanja z državami 'tretjega sveta' ne moremo razumeti le kot sredstvo, prek katerega je lahko Jugoslavija krepila svoj vpliv v svetovni politiki, ali zgolj kot solidarnostno pomoč državam v razvoju. V prenekaterem primeru se je povezovanje z državami Bližnjega vzhoda, Azije in Afrike, izkazalo kot vstopanje v hitrorastoče tržišče. Jugoslovanski izdelki in gradbeni projekti so se hitro množili in zasidrali na teh tržiščih. Tako so se gradbeni projekti jugoslovanskih podjetij vrstili v Libiji, Iraku, Gani, Gabonu, Zimbabveju, Zambiji, Indiji, Peruju, Etiopiji, Nigeriji, Gvineji, Maliju itd. Te projekti so vključevali tako gradnje cestne

---

109 Smolič, Žiga. »Fokus Irak: bratstvo.« <https://radiostudent.si/politika/odprti-politi%C4%8Dni-termin/fokus-irak-bratstvo> (dostop: avgust 2021).

110 Bogetić, Dragan. *Jugoslavija i nesvrstanost. Prilog prevazilaženju predrasuda i stereotipa*, 616.

111 Jakovina, *Aktivna koegzistencija*, 470.

infrastrukture, vojaških objektov, bolnišnic, vladnih poslopij, hidrocentral, tovarn in trgovskih centrov. Jugoslovanska podjetja so lahko – na račun svojega statusa med državami 'tretjega sveta' – svoje storitve in izdelke pogosto prodala celo po višji ceni od svojih konkurentov, poleg tega pa so jim bile pridobljene še dodatne ugodnosti. Na primeru gradbenih projektov v Iraku lahko navedemo, da so v prenekaterem primeru jugoslovanska podjetja poleg celotnega delavnega kadra s seboj pripeljale še dve tretjini celotne opreme in gradbenega materiala.¹¹² Številna gradbena naročila pa niso zadevale zgolj gradnje, temveč tudi tehnično opremljanje objektov, pri čemer so se v jugoslovanska podjetja stekali najvišji dobički.¹¹³

Onkraj pragmatične perspektive širitve gospodarskega tržišča jugoslovanskih podjetij je potrebno izpostaviti, da je bila solidarnostna drža prisotna kot pglavilni element jugoslovanske zunanjepolitične širitve v države 'Tretjega sveta'. Jugoslavija se je v svoji solidarnostni drži do afriških in azijskih držav v razvoju naslanjala na podobnosti, vezane na mednarodni status teh držav – iz lastnega izkustva izolacije in gospodarske zaostalosti. A ne glede na to, je ta pristop do postkolonialnih izkušenj oziroma preizkušenj Jugoslavijo sicer postavljajl v diskurzivno enako, vendar realno gledano privilegirano pozicijo. Po drugi strani pa je jugoslovanska solidarnost temeljila tudi na karakternih predpostavkah lastne komunistične revolucije, kar je zelo lepo razvidno v primeru Titovega govora v Indoneziji na Univerzi v Bandungu ob častni podelitvi doktorata decembra 1958.¹¹⁴ Prav v tem spektru so bile razpoznane številne paralele z antikolonialnimi boji. Ali kot to z drugačnimi besedami pove Budimir Lončar:

Ta politika je odprla vrata. Mi smo vendarle bili evropska država, razvitejša, medtem ko so nas razumeli kot svoje. Če se ob tem spomnimo na potovanja z ladjo Galeb. Ni Galeb ustvaril neuvrščenosti, temveč je neuvrščenost rodila Galeb. Galeb je pravzaprav simbolično nakazoval, da prihaja neka evropska država, ki nasprotuje kolonizaciji, z dobrimi željami novonastalim državam. Sama manifestacija ladje in Tita kot markantne osebnosti – to je spominjalo na

---

112 Volfand, Jože, *Iraška srečanja*.

113 Smolič, »Fokus Irak: bratstvo«.

114 Broz-Tito, Josip. *Borba za mir in mednarodno sodelovanje*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1965, 32.

to, da je z ladjami prihajal kolonializem. /.../ Medtem ko je v tem primeru ladja Galeb simbolizirala nasprotno misijo – emancipacije, osvoboditve.¹¹⁵

---

¹¹⁵ Intervju z Budimirjem Lončarjem, 30. Avgust 2021. Posnetek intervjuja hrani avtor.

VIRI

Literatura:

- Appadorai, A. »The Bandung conference« V: *India Quarterly*, 11/3 (1955), 207-235.
- Bebler, Aleš. *Čez drn in strn*. Ljubljana: Založba Lipa, 1981.
- Bekić, Darko. *Jugoslavija u hladnom ratu. Odnosi s velikim silama 1949-1955*. Zagreb: Globus, 1988.
- Blagojević, Momčilo. *Nesvrstani od Beograda do Beograda*. Beograd: Redakcija informativnih publikacija I servisa Tanjuga,
- Bogetić, Dragan. »Jugoslavija i nesvrstanost. Prilog prevazilaženju predrasuda I stereotipa.« *Annales: anali za istrske in mediteranske študije*, 24/4 (2014), 615-624, 616.
- Bogetić, Dragan. *Nova strategija spoljne politike Jugoslavije 1956 – 1961*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006
- Bogetić, Olivera in Bogetić, Dragan. *Nastanak i razvoj pokreta nesvrstanosti*. Beograd: Export-press, 1981.
- Bogetić, Dragan in Životić, Aleksandar. *Jugoslavija i arapsko-izraelski rat 1967*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.
- Broz-Tito, Josip. *Borba za mir in mednarodno sodelovanje*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1965.
- Lipušček, Uroš. *Iran proti Iranu*. Ljubljana: Založba Borec, 1982.
- Jakovina, Tvrdo. *Budimir Lončar. Od preka do vrha svijeta*. Zaprešić: Fraktura, 2020.
- Jakovina, Tvrdo. *Treća strana hladnog rata*. Zaprešić: Fraktura, 2011.
- Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*, ur. Sonja Biserko. Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2017.
- Klun, Albert. *Prekomorci v narodnoosvobodilni vojni*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976.
- Mates, Leo. *Beogradska konferencija*. Beograd: Izdavačko preduzeće 'Rad', 1975.
- Mates, Leo. *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*. Beograd: Izdavačko preduzeće Nolit, 1976.
- Mičunović, Veljko. *Moskovske godine 1956 – 1958*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1977.
- Mikuž, Metod. *Svet po vojni (1945 – 1957)*. Oris časa v katerem živimo. Cankarjeva založba. Ljubljana: 1983.

Mikuž, Metod. *Svet po vojni (1958–1963). Oris časa, v katerem živimo*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1983.

Nenadović, Aleksandar. *Razgovori s Kočom*. Zagreb: Globus, 1989.

Osolnik, Bogdan. *Jugoslavija v gibanju neuvrščениh*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1981.

Petranović, Branko; Zečević, Momčilo. *Jugoslavija 1918–1984. Zbirka dokumenata. Izdavačka radna organizacija RAD*. Beograd, 1985.

Pečar, Zdravko in Zagorac, Vera. *Egipt. Dežela ljudstvo in revolucija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1958.

Petrović, Vladimir. *Jugoslavija stupa na Bliski istok. Stvaranje jugoslovanske bliskoistočne politike 1946–1956*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2007.

Petrović, Ranko. *Nesvrstana Jugoslavija i savremeni svijet. Spoljna politika Jugoslavije 1945 – 1985*. Zagreb: Školska knjiga, 1985.

Petrović, Vladimir. *Titova lična diplomatija. Studije I dokumentarni prilozi*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.

Pirjevec, Jože. *Tito in tovariši*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011.

Subotić, Jelena in Vučetić, Srđan. »Performing solidarity: whiteness and status-seeking.« *Journal of International Relations and Development*, 22(2019), 722–743.

The Non-Aligned Movement and the Cold War, ur. Nataša Mišković, Harald Fischer-Tine in Nada Boškowska. New York: Routledge, 2017.

Volfand, Jože. *Iraška srečanja*. Ljubljana: Založba Borec, 1985.

Časopisni prispevki:

»Beograd je pripravljen za velike dni.« *Delo*, 31. avgust 1961.

»Demonstracije po vsem svetu se nadaljujejo.« *Delo*, 16. februar 1961.

»Državniki o zločinu nad Lumumbo.« *Delo*, 16. februar 1961.

»Izšla je knjiga, posvečena izvenblokovskim državam.« *Delo*, 24. avgust 1961.

»Koča Popović o obnovitvi eksplozij.« *Delo*, 1. september 1961.

»Park prijateljstva.« *Delo*, avgust 1961, 2.

»Poslanstvo miru in zблиževanja.« *Delo*, 13. februar 1961.

»Pot predsednika Tita.« *Delo*, 17. februar 1961.

»Pozdravni govor predsednika Tita.« *Delo*, 2. september 1961.

»Protestiramo, ker smo del vesti svobodoljubnega človeštva.« *Delo*, 16. februar 1961

»Zgodovinski pomen beograjske konference.« *Delo*, 27. avgust 1961.

Spletni viri:

»Bandung Conference (Asian–African Conference), 1955«. Office of the Historian. <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/bandung-conf> (dostop: avgust 2021).

Bogetić, Dragan. »Sukob Titovog koncepta univerzalizma i Sukarnovog koncepta regionalizma na samitu nesvrstanih u Kairu 1964.«

https://www.researchgate.net/publication/322346969_Sukob_Titovog_koncepta_univerzalizma_i_Sukarnovog_koncepta_regionalizma_na_Samitu_nesvrstanih_u_Kairu_1964 (dostop: avgust 2021).

»Povijest četvrtkom – Pokret nesvrstanih (1/3).« <https://youtu.be/gHmWL5ZGg8c>. (dostop: avgust 2021).

»Povijest četvrtkom – Pokret nesvrstanih (2/3).« <https://www.youtube.com/watch?v=dD-NNV6Qfs8> (dostop: avgust 2021).

Smolič, Žiga. »Fokus Irak: bratstvo.« <https://radiostudent.si/politika/odprti-politi%C4%8Dni-termin/fokus-irak-bratstvo> (dostop: avgust 2021).

Drugi viri:

Intervju z Budimirjem Lončarjem. Posneto na Ugljanu (Preko), 28. avgust 2021. Posnetek intervjuja hrani avtor.

POVZETEK

Jugoslovansko zunanjepolitično povezovanje v smeri 'Tretjega sveta' predstavlja kompleksen in dolgotrajen proces, ki se v obliki konkretnih povezovanj intenzivneje začne v sredini petdesetih let. Skozi več desetletij lastne politično-zgodovinske afirmacije jugoslovanskih zunanjepolitičnih smernic v luči neuvrščenosti, so prenekatere poteze, dogodki in odločitve pogosto tolmačene kot edina smiselna in dolgotrajno začrtana smer zunanjepolitičnega delovanja Jugoslavije. Vendarle pa se ta proces predvsem v letih, ki so sledila izhodu iz Informbiroja ne zdi tako samoumeven in je prežet s številnimi pomisleki, preizkušnjami in neposrednemu prilagajanju politikam velesil. V tem kontekstu prispevek prikazuje razvoj jugoslovanske zunanje politike, postopke ter okvirno kronologijo povezovanj z državami »Tretjega sveta«, ter preizkušnje jugoslovanskega delovanja v tem cilju – predvsem v perspektivi neskladnosti zunanjepolitičnih akcij med političnim idealizmom in pragmatizmom Jugoslavije. To pot prispevek zamejuje v obdobju med letoma 1948 in 1961, do prve konference Gibanja neuvrščenih v Beogradu, ko Jugoslavija jasno začrta svojo vlogo med ne-blokovskimi državami.